

Transilvania pe axa modernității. Perspective comparatiste

(rezumat)

Una dintre domeniile importante ale activității mele de cercetare a fost puternic legată de istoria elitelor. Considerentele care m-au condus înspre demararea aceste direcții de investigație au fost multiple. Demersul a pornit de la constatarea că, până în anul 1990, nu exista în scrisul nostru istoric nici o lucrare de anvergură referitoare la elitele românești din Ardeal în secolul al XVIII-lea. În întreprinderile mele, am încercat adaptarea modelului francez – lansat de școala Analelor în domeniul istoriei elitelor – la tematica elitelor românești de secol XVIII, o sursă departe de a fi epuizată. Nu am evitat nici valorificarea informațiilor scoase la lumină de istoriografia maghiară în legătură cu subiectul analizat.

Trecerea succintă în revistă a cercetărilor mele referitoare la istoria elitelor, în forma configurată în teza de față, cuprinde trimiteri la studiile europene în domeniu, la variatele interpretări ale conceptului de elită, la metodologia de adaptare a acestui concept la specificul istoriei sociale a românilor din Transilvania, la modul în care rezultatele unei asemenea investigații pot repune în discuție anumite clișee și mituri istoriografice, la contribuția pe care abordarea problematicii elitelor o are în deschiderea reală a căilor de comunicare ale scrisului nostru istoric cu cel european și la câteva subiecte mai relevante pe care le-am pus în lumină prin acest segment tematic al travaliului meu.

Concluziile cercetărilor derulate pe parcursul multor ani gravitează în jurul constatării potrivit căreia un tablou social, schițat din perspectiva istoriei elitelor, modifică vechiul șablon aplicat românilor ardeleni, anume cel al națiunii iobăgești urnite din amorțeala ei de geniul și energia câtorva lideri, promovat obsesiv de istoriografia romantică, de cea a mișcării naționale, de cea comunistă și de nostalgiei ei.

În ceea ce privește studiile mele referitoare la istoria intelectualității române din Transilvania în perioada premodernă, ele au focalizat cu precădere modul în care această categorie socială s-a format și consolidat în arealul școlilor din interiorul provinciei ardeleni. O atare inițiativă venea în completarea cercetărilor mult mai numeroase care s-au făcut în legătură cu frecvența tinerilor români la instituțiile de învățământ externe, unele, desigur, mult mai puternice decât cele din Transilvania. Dintre concluziile investigațiilor mele în această direcție subliniez doar câteva. La instaurarea noului regim politic în Ardeal, națiunile privilegiate aveau deja, atât în mediul urban, cât și în cel rural, o intelectualitate modestă ca proporție, dar consolidată, în mare parte de factură clericală. Înspre jumătatea secolului al XVIII-lea însă, s-au manifestat, din ce în ce mai pregnant, eforturile recuperatorii ale anumitor componente românești, chiar și în condițiile

în care vechiul sistem politico-juridic a rămas în vigoare. Noua intelectualitate română s-a fortificat în mică măsură pe calea peregrinării academice. Sursa ei principală de alimentare a constituit-o rețeaua școlară internă, care, supusă reformelor, a creat în permanență noi șanse de orientare și de afirmare. Nașterea respectivei categorii a făcut ca structura lumii românești să devină asemănătoare prin diversitate cu structura socială a etniilor privilegiate.

Am mai inițiat apoi o altă direcție de cercetare, cea referitoare la scrisul istoric greco-catolic despre Unirea religioasă, pornind de la constatarea că istoricii uniți nu au reușit să contureze un front spiritual comun, fundamentat pe concluzii ferme, care să pună în lumină aceeași opinie asupra actului istoric din anii 1697-1700. Diversitatea punctelor lor de vedere s-a etalat pe un palier extrem de larg, mergând de la contestarea totală a valabilității documentelor ce marcau nașterea noii confesiuni (o atitudine ciudată, totuși, dacă e prezentă în demonstrațiile unor greco-catolici), până la susținerea fanatică și mai presus de orice argumentație științifică a opțiunii pentru Biserica Romei. Speranța mea a fost că demersul istoriografic derulat se va putea dovedi de oarecare utilitate pentru toți specialiștii interesați de evoluția și de stadiul actual al scrisului istoric greco-catolic.

Teza de față face trimitere și la activitatea pe care am desfășurat-o pe linia editării documentelor din perioada premodernă, mai cu seamă la *Conscriptia fiscală a Transilvaniei din anul 1750* (un volum de peste 2500 de pagini care întruchipează o imagine vie, autentică, realizată prin coroborarea mai multor unghiuri de vedere, a unei societăți aflate într-un moment decisiv al integrării sale în lumea modernității incipiente din această parte a Europei) și la seria documentară *Izvoarele răscoalei lui Horea*, din care cel mai recent volum, al XI-lea, valorifică materialul arhivistic existent în fondurile comitatului Cluj.

În cercetările mele legate de istoriografia americană, care au debutat după anul 2006, am încercat să dezvălui câte ceva din profunzimile acestui scris istoric, în dorința de a contrazice teza, încă frecvent vehiculată, a inapetenței istoricilor americani față de teoriile istoriei și față de gândirea istorică europeană.

Am punctat, în paginile următoare ale tezei, câteva aspecte privind coordonarea, conținutul și obiectivele proiectului *Structuri europene în Transilvania în timpul reformismului habsburgic*, finalizat cu câțiva ani în urmă prin publicarea a două cărți, care și-au propus să definească regimul reformist austriac din Transilvania veacului al XVIII-lea ca pe un moment important al preistoriei construcției europene în spațiul nostru. O atare abordare era extrem de utilă, în condițiile în care integrarea europeană reprezintă un subiect de maximă actualitate, a cărui valorizare regională din perspectivă istorică se impune cu

certitudine pentru mai buna înțelegere și asimilare a tendințelor socio-politice și economice contemporane de pe continentul european în România.

În ultima parte a tezei, am făcut referire la două proiecte de viitor. Primul, pe care l-aș intitula *Transilvania premodernă în oglinzi paralele*, fundamentat pe mai vechile mele preocupări pe linia istoriei elitelor, intenționează să definească poziția elitelor provinciale ardelenene între conștiința integrării și atașament regional, în condițiile unei societăți transilvane fracturate în veacul al XVIII-lea de confruntarea dintre tradiție și modernizare sau, cu alte cuvinte, dintre mentalitatea aristocratică, separatistă, de castă și perspectivele civice, integratoare, promovate de reformismul austriac. Proiectul ar putea constitui o contribuție consistentă la sondarea și definirea conștiinței regionale, îndeobște denumită în istoriografie *transilvanism*, și la înțelegerea specificului multi-etnic și multicultural al acestui areal european.

Un alt proiect pe care mi l-am propus, posibil de exploatat și în plan didactic, ar viza o analiză comparativă a evoluției și involuției miturilor în istoriografia americană și în istoriografia română. Intenția demersului pornește de la considerentul că potențialul discursului istoric american în a depăși limitele tradiționalismului și admirabila sa capacitate în a se opune dominației miturilor ar putea constitui repere importante în dezvoltarea cercetării istorice din România.